

Arkadiusz Domaszek SDB

ORCID: 0000-0002-7118-3102

UKSW – Warszawa

Nauczanie i ewangelizacja podejmowana przez Kościół katolicki w Polsce w okresie pandemii koronawirusa (2020)

Słowa kluczowe: epidemia, Kościół katolicki, ewangelizacja, mass media, Internet
Keywords: epidemic, The Catholic Church, evangelization, mass media, Internet

Wydarzenia z wiosny 2020 roku wstrząsnęły całym światem i stwierdzenie to nie jest przesadne. Chodzi o epidemię koronawirusa, która dotknęła również Polskę. Sytuacja epidemiczna spowodowała wiele skutków społecznych, nie tylko w kontekście zdrowotnym. Różne środowiska i społeczności niejako z marszu musiały się dostosować do tego stanu rzeczy. Także Kościół katolicki podjął szereg działań i inicjatyw w tym zakresie. Można powiedzieć, że w nowy sposób udzielił on odpowiedzi na wezwanie i zarazem zadanie ewangelizowania, które istniało od początku jego historii. Na myśli przychodzi tu obraz z Ewangelii, gdy Jezus Chrystus rozesłał uczniów z misją nauczycielską: „I ustanowił Dwunastu, aby Mu towarzyszyli, by mógł wysyłać ich na głoszenie nauki” (Mk 3, 14).

Kościół istnieje po to, aby głosić Dobrą Nowinę o zbawieniu – przepowiadając każdemu człowiekowi. Powszechny nakaz nauczania i ewangelizacji na sposób prawnokanoniczny obejmują m.in. normy Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku i inne dokumenty kościelne: teologiczne i prawne. W niniejszym opracowaniu zostanie pokrótce zarysowana sytuacja pandemii koronawirusa w Polsce. W kolejnych punktach będą omówione relacja Kościoła do mediów elektronicznych i najważniejsze formy nauczania i ewangelizacji: przepowiadania słowa Bożego i głoszenia rekolekcji, w ich ujęciu prawnokanonicznym

oraz z wykorzystaniem komunikacji elektronicznej. Zarazem będą przybliżone i omówione wybrane decyzje prawne i formy nauczania, jakie podejmowali pasterze Kościoła katolickiego w Polsce w reakcji na zaistniałą sytuację.

Niniejsze opracowanie jest jedną z prób opisanie nowego zjawiska, jak również poszukiwania odpowiedzi na pytania: W jaki sposób Kościół w Polsce odpowiedział na pandemię w zakresie ewangelizacji i nauczania? Jakie decyzje prawno-kanoniczne podejmował wobec niemożliwości pełnienia swojej funkcji nauczycielskiej w zwykłej formie?

1. Pandemia

Słowa „epidemia” i „pandemia” były jednymi z częściej wymienianych w roku 2020. Polska definicja legalna epidemii stanowi: „wystąpienie na danym obszarze zakażeń lub zachorowań na chorobę zakaźną w liczbie wyraźnie większej niż we wcześniejszym okresie albo wystąpienie zakażeń lub chorób zakaźnych dotychczas niewystępujących”¹. Potocznie stan ten oznacza masowe zachorowania na choroby zakaźne, np. grypę. Z historii współczesnej najbardziej znana jest grypa „hiszpanka”, która w latach 1918–1919 spowodowała śmierć ponad 50 mln ludzi na całym świecie. Z kolei termin „pandemia” oznacza epidemię o szczególnie dużym zasięgu, która obejmuje znaczny obszar, całe kraje, a nawet kontynenty².

Nie zagłębiając się w szczegóły medyczne, należy pokrótce zarysować ostatnią pandemię, znaną jako COVID-19³. Chodzi o chorobę wywołaną przez koronawirusa SARS-CoV-2, której pierwsze przypadki zaobserwowano w chińskim mieście Wuhan (prowincja Hubei) w listopadzie 2019 roku. Na początku 2020 roku wirus dotarł do Europy. Prawdopodobnie pierwsi chorzy znajdowali się we Włoszech. Z uwagi na dynamiczny rozwój epidemii 11 marca 2020 roku Światowa Organizacja Zdrowia uznała chorobę za pandemię. Na dzień 11 czerwca 2020 roku oficjalne statystyki wskazywały ponad 7 mln osób zarażonych i blisko 400 tys. zmarłych⁴. Szacuje się, że umiera ok. 5% spośród

¹ Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi, Dz. U. 2008, nr 234, poz. 1570, art. 2, pkt 9; por. *Epidemia*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Epidemia> (dostęp: 10 czerwca 2020).

² Por. *Pandemia*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Pandemia> (dostęp: 10 czerwca 2020).

³ Por. *Pandemia COVID-19*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Pandemia_COVID-19 (dostęp: 12 czerwca 2020).

⁴ Por. Koronawirus na świecie. Statystyki z 11.06.2020 dla wybranych krajów spoza Europy. Liczba zgonów i potwierdzonych zachorowań, <https://polskatimes.pl/koronawirus-na-swiecie-statystyki-z-11062020-dla-wybranych-krajow-spoza-europy-liczba-zgonow-i-potwierdzonych-zachorowan/ar/c14p1-19934811> (dostęp: 12 czerwca 2020).

zarażonych, ale dane (chorych i zmarłych) mogą być niepełne, gdyż niektóre kraje nie informują na ten temat, zaniżają dane z racji politycznych lub z powodu niewydolnych systemów zdrowia nie są w stanie oszacować problemu. W Polsce w tym dniu odnotowano 28201 potwierdzonych zarażeń oraz 1215 ofiar śmiertelnych⁵. Pierwszy polski przypadek chorej osoby zdiagnozowano 4 marca 2020 roku w Zielonej Górze. W poszczególnych krajach całego świata sytuacja epidemiologiczna rozwijała się w różnym stopniu, zdecydowanie szybciej w dużych, handlowych miastach, wolniej w mniej rozwiniętych regionach czy na terenach wiejskich. Z krajów europejskich najbardziej ucierpiały Włochy, Hiszpania, Wielka Brytania.

Choroba objawia się gorączką, kaszlem i dusznością, dochodzi do szeregu powikłań, jak zapalenie płuc i zespół ostrej niewydolności oddechowej. Szczególnie niebezpieczna jest dla osób starszych, z chorobami towarzyszącymi (np. układu krążenia, oddechowymi, cukrzycą). Przenosi się drogą kropelkową. Dlatego przepisy sanitarne wymagają zakrywania ust i nosa, zakładania rękawiczek, częstego mycia i dezynfekowania rąk, zachowania dystansu społecznego (1,5–2 m).

Aby przeciwdziałać rozprzestrzenianiu się choroby, większość państw podjęła różnorodne działania, takie jak: ograniczenie podróży; kontrole graniczne, na lotniskach, dworcach; zamknięcie granic; obowiązek kwarantanny wewnątrz kraju i dla osób przekraczających granice; niekiedy godziny policyjne; odwołano, odroczone lub przełożono różne wydarzenia sportowe, religijne i kulturalne; zamknięto szkoły i uczelnie wyższe; zakazano zgromadzeń publicznych; wprowadzono obowiązki sanitarne (zakrywanie ust i nosa, noszenie rękawiczek); zamknięto kościoły, obiekty kultu itd. To wszystko spowodowało lokalne i globalne zakłócenia społeczne i gospodarcze. Mówi się o największej światowej recesji ekonomicznej od czasów tzw. wielkiego kryzysu (lata 30. XX wieku).

Dynamiczny rozwój choroby na świecie i w Europie był uważnie śledzony przez polskie władze. Można stwierdzić, że nastąpiła bardzo szybka reakcja rządu i służb publicznych Rzeczypospolitej Polskiej. Na podstawie Ustawy z dnia 5 grudnia 2008 roku o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi 14 marca 2020 roku ogłoszono stan zagrożenia epidemicznego – sytuację prawną wprowadzoną na danym obszarze w związku z ryzykiem wystąpienia epidemii w celu podjęcia działań zapobiegawczych⁶. 15 marca 2020

⁵ Por. Koronawirus w Warszawie i na Mazowszu. Raport 12.06 – ponad 50 nowych zakażeń, <https://www.tvp.info/48496927/koronawirus-w-warszawie-i-na-mazowszu-raport-1206-ponad-50-nowych-zakazen> (dostęp: 12 czerwca 2020).

⁶ Por. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 6 czerwca 2019 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń

roku wprowadzono na granicach Polski kordon sanitarny, znacząco hamujący ruch graniczny. Z czasem całkowicie je zamknięto⁷, tak aby zatrzymać przedostawanie się osób zakażonych na teren Rzeczypospolitej; granice zostały otwarte dopiero w połowie czerwca 2020 roku. Od 20 marca 2020 roku zgodnie z rozporządzeniem ministra zdrowia Łukasza Szumowskiego obowiązywał w Polsce stan epidemii⁸. Blisko 20 szpitali zostało przemianowanych na zakaźne, służące jedynie leczeniu chorych na COVID-19. Ograniczono działalność i przestrzeń gastronomiczną, rozrywkową, handlową, w tym funkcjonowanie galerii handlowych. Zaistniała sytuacja silnie odbiła się na gospodarce, która na pewien czas została zamrożona.

W oczywisty sposób wprowadzane przez rząd RP ograniczenia dotknęły społeczność Kościoła, który nie mógł z tego powodu prowadzić swej zwykłej działalności, tak w wymiarze nauczania, jak i uświęcania. Spośród wielu decyzji administracyjnych i prawnych zostaną zasygnalizowane jedynie te dotyczące tematu niniejszej pracy: nauczania i ewangelizacji Kościoła katolickiego.

8 marca 2020 roku Główny Inspektor Sanitarny zarekomendował ograniczenie zebrań masowych, po czym premier Mateusz Morawiecki 10 marca ogłosił ich zakaz. Ten stan rzeczy utrzymywał się przez kolejne miesiące. Najpierw zawieszono działalność placówek oświatowych, a od 12 marca były zamknięte szkoły i przedszkola, początkowo na dwa tygodnie, ale decyzja ta była sukcesywnie ponawiana. Zostały przesunięte terminy egzaminów maturalnych i innych egzaminów szkolnych. Praktycznie do końca roku szkolnego 2019/2020 szkoły pozostały zamknięte. Podobne decyzje zapadały w odniesieniu do uczelni wyższych. Najpierw poszczególne uczelnie ograniczały zajęcia stacjonarne, a następnie na podstawie decyzji Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego zawiesiły je i przesły na nauczanie zdalne za pośrednictwem platform cyfrowych. Także władze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie od dnia 11 marca 2020 roku prewencyjnie zawiesiły zajęcia dydaktyczne⁹.

---

i chorób zakaźnych u ludzi, Dz. U. 2019, poz. 1239; Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi, Dz. U. 2008, nr 234, poz. 1570, tekst jednolity, art. 2, pkt 23.

⁷ Por. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie czasowego zawieszenia lub ograniczenia ruchu granicznego na określonych przejściach granicznych, Dz. U. 2020, poz. 435.

⁸ Por. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii, Dz. U. 2020, poz. 491; *Pandemia COVID-19 w Polsce*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Pandemia_COVID-19_w_Polsce#cite_ref-r2MZ_11-0 (dostęp: 12 czerwca 2020).

⁹ Por. Apel Rektora do Studentów UKSW, <https://uksw.edu.pl/pl/universytet/uczelnia-dzis/aktualnosci/2086-apel-rektora-do-studentow-uksw> (dostęp: 15 czerwca 2020).

Należy też wspomnieć, że dla umocowania wielu działań ochronnych uchwalono 2 marca 2020 roku Ustawę o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 oraz innych chorób zakaźnych i wywołanych nimi sytuacji kryzysowych. Akt legislacyjny, tzw. specustawa koronawirusowa, wszedł w życie 8 marca 2020 roku¹⁰. Nowelizuje on szereg ustaw, w tym Ustawę o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi, umożliwiając zastosowanie w walce z COVID-19 i jego skutkami środków administracyjnych, budżetowych i epidemiologicznych.

Rząd wprowadził ograniczenia dotyczące uczestnictwa w uroczystościach religijnych. Od 24 marca 2020 roku zarządzono ograniczenie liczby wiernych, którzy mogą uczestniczyć we Mszy św. (kulcie religijnym) do pięciu osób (nie wliczając duchownych, służby liturgicznej i pracowników zakładu pogrzebowego)¹¹. Stopniowe znoszenie ograniczeń następowało od 11 kwietnia tego samego roku. W trakcie sprawowania kultu religijnego w budynku mógł znajdować się jeden uczestnik na 15 m² powierzchni tego budynku, nie wliczając osób sprawujących kult (duchowni, służba liturgiczna). Podczas pogrzebu na cmentarzu mogło znajdować się nie więcej niż 50 uczestników, oprócz osób sprawujących kult religijny, dokonujących pochówku lub zatrudnionych przez zakład pogrzebowy¹². Powyższe ograniczenia zostały zniesione z końcem maja 2020 roku, jednakże pozostał obowiązek zachowania dystansu (2 m) pomiędzy osobami oraz zasłaniania ust i nosa w pomieszczeniach zamkniętych, a więc i w kościołach.

¹⁰ Por. Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, Dz. U. 2020, poz. 374.

¹¹ Por. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 24 marca 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii, Dz. U. 2020, poz. 522, § 1 ust. 4 pkt b.

¹² „Od dnia 20 kwietnia 2020 r.: –w trakcie sprawowania kultu religijnego, w tym czynności lub obrzędów religijnych, w budynku użyteczności publicznej przeznaczonym na potrzeby kultu religijnego znajdował się 1 uczestnik na 15 m² powierzchni tego budynku, oprócz osób sprawujących kult religijny – na cmentarzu znajdowało się nie więcej niż 50 uczestników podczas jednego pogrzebu, oprócz osób sprawujących kult religijny, osób dokonujących pochowania lub osób zatrudnionych przez zakład lub dom pogrzebowy”; Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 kwietnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, Dz. U. 2020, poz. 697 § 9, ust. 3, pkt b.

2. Kościół wykorzystuje aktualne środki komunikacji elektronicznej

Nauczanie i ewangelizacja, jakie podejmuje Kościół katolicki, wyrażają się w wielu formach. Prawne ich unormowanie zawiera zwłaszcza trzecia księga Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku¹³. Zanim zostaną omówione wybrane formy zgodnie z tematem opracowania, należy spojrzeć pokrótce na zagadnienie wykorzystania środków komunikacji elektronicznej w misji kościelnej. Środki te łączą się w przestrzeni internetowej. Praktycznie każdy tradycyjny przekaz medialny (prasa, radio, telewizja) korzysta z komunikacji internetowej, więc równolegle funkcjonuje np. prasa codzienna drukowana i ta dostępna online. Warto dostrzec zatem temat relacji Kościoła do Internetu, co doczekało się już pokaźnej literatury teologicznej, ale także tej zauważalnej na polu prawa kanonicznego¹⁴.

Pierwszym, a zarazem symbolicznym obrazem otwarcia się Kościoła na Internet było podpisanie przez Jana Pawła II w 2001 roku adhortacji *Ecclesia in Oceania*. Papież w obecności mediów podpisał, a następnie wysłał adhortację pocztą elektroniczną. Otwarcie Kościoła na sieć internetową, które przyspieszyło w kolejnych latach, opierało się jednocześnie na całym bogactwie nauczania Magisterium w odniesieniu do środków komunikacji społecznej. Bezpośrednie wypowiedzi tegoż Magisterium na temat Internetu, czy ogólniej nowych mediów, zawierają zwłaszcza dwa dokumenty Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu z 2002 roku: *Etyka w Internecie*¹⁵ oraz *Kościół*

¹³ Por. *Codex Iuris Canonici, auctoritate Joannis Pauli PP. Promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*, Poznań 1984, kan. 747–833.

¹⁴ Por. A. Domasz, *Możliwości zastosowania Internetu w misji Kościoła. Studium kanonicko-teologiczne*, Kraków 2013; tenże, *Środki komunikacji społecznej w nauczaniu Kościoła i misji ewangelizacyjnej*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 34 (2013), s. 81–95; tenże, *Katolickie radio internetowe w myśli teologiczno-prawnej Kościoła*, „Prawo i Kościół” 6 (2014), s. 141–168; tenże, *Katolicka telewizja internetowa w myśli prawno-kanonicznej Kościoła*, „Prawo Kanoniczne” 61 (2018), nr 1, s. 53–75; J. Krajczyński, *Wystąpienia wiernych w mass mediach w sprawach wiary i obyczajów*, w: *Fides, quae de verbo nascitur et nutritur. Nauczycielskie zadanie Kościoła wobec 1050. rocznicy Chrztu Polski*, red. J. Krajczyński, A. Domasz, Płock 2016, s. 110–130; J. Kloch, *Kościół w Polsce wobec web 2.0*, Kielce 2013; *Internet i Kościół*, red. J. Kloch, Warszawa 2011; *Media w wychowaniu chrześcijańskim*, red. D. Bis, A. Rynio, Lublin 2010; *Media katolickie: szanse i zagrożenia*, red. K. Bieliński, Toruń 2010; S. Mordarski, *Media w działaniu. Funkcjonowanie środków społecznego przekazu w świetle nauczania Kościoła*, Sandomierz–Kraków 2007; A. Niwiński, *Środki informatyczne w katechetycznej działalności Kościoła*, Kraków 2004; *Przesłanie chrześcijańskie a mass media. Aspekty prawno-kanoniczne. Materiały spotkania wykładowców prawa kanonicznego*, red. A. Kaczor, Lublin 2000.

¹⁵ Por. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w Internecie*, 22.02.2002, „Biuletyn KAI” 11 (17.03.2002), s. 31–35.

a Internet¹⁶. Temat ten został również podjęty w papieskich orędziach, poczynając od Jana Pawła II, który w orędziu z 1990 roku na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu odniósł się do misji Kościoła realizowanej w erze komputerów¹⁷. Można powiedzieć, że właściwie od początku lat 90. nauczanie kościelne obejmuje zagadnienia dotyczące przekazu komputerowego albo lepiej – internetowego. Stąd też wniosek, że rozwijało się ono w bardzo krótkim czasie już od początków masowego wykorzystania Internetu¹⁸.

Dalsze wypowiedzi kościelne zawierały orędzia na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu: Jana Pawła II z 2002 roku (Internet jako nowe forum głoszenia Ewangelii)¹⁹; Benedykta XVI z 2009 roku (nowe technologie i związane z tym nowe relacje międzyludzkie)²⁰; z 2010 roku (duszpasterstwo w świecie cyfrowym), z 2011 roku (prawda i autentyczność życia w erze cyfrowej); z 2012 roku (relacja pomiędzy słowem a milczeniem, także w sieciach społecznościowych); z 2013 roku (ewangelizacyjny wymiar sieci społecznościowych); następnie papieża Franciszka z 2014 roku (przekaz w służbie autentycznej kultury spotkania); z 2015 roku (przekaz ukazujący rodzinę jako sprzyjające środowisko spotkania w bezinteresownej miłości); z 2016 roku (komunikacja i miłosierdzie); z 2017 roku (przekaz nadziei i ufności w naszych czasach); z 2018 roku (fake news a dziennikarstwo pokoju); z 2019 roku (od wirtualnych wspólnot społecznościowych do wspólnot ludzkich); z 2020 roku (media a opowiadanie historii). Poza wymienionymi liczne inne dokumenty

¹⁶ Por. tamże.

¹⁷ Por. Jan Paweł II, Orędzie na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, 24.01.1990, w: *Orędzia papieskie na Światowe Dni Komunikacji Społecznej 1967–2002*, red. M. Lis, Częstochowa 2002, s. 170–175.

¹⁸ Por. M. Robak, *Czy Kościół lubi Internet? Sieć komputerowa w świetle wypowiedzi Kościoła katolickiego*, w: *Internet i nowe technologie – ku społeczeństwu przyszłości*, red. T. Zasępa, R. Chmura, Częstochowa 2003, s. 59–60. Por. też: J. Kloch, *Kościół – Internet. Wybór bibliografii polskiej z lat 1991–2001*, w: tamże, s. 67–83; tenże, *Bibliografia Kościół – informatyka – Internet. Wybór bibliografii polskiej z lat 2002–2011*, w: *Internet i Kościół*, red. J. Kloch, Warszawa 2011, s. 281–297.

¹⁹ Por. Jan Paweł II, Orędzie na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, 24.01.2002, w: *Orędzia papieskie na Światowe Dni Komunikacji Społecznej...*, dz. cyt., s. 240–246; tenże, List apostolski *Szybki rozwój*, 24.01.2005, „L’Osservatore Romano” wyd. pol. 7–8 (2005), s. 35–39, nr 9.

²⁰ Por. Benedykt XVI, Orędzie na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, 24.01.2009. To i kolejne orędzia papieskie na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu: <https://www.paulus.org.pl/210,oredzia-na-dni-srodkow-spolecznego-przekazu> (dostęp: 29 lipca 2020). Internet wykracza poza „technologie”, tzn. nie jest tylko jednym ze środków komunikacyjnych, ale staje się nowym środowiskiem kulturowym; por. *Editoriale. Nuove tecnologie, nuove relazioni*, „La Civiltà Cattolica” 2009, nr 3807, s. 213–219.

kościelne wskazują na znaczenie współczesnej komunikacji elektronicznej za pośrednictwem Internetu.

Warto pokrótce przywołać niektóre wybrane myśli z Magisterium kościelnego. Komunikacja związana z elektroniczną formą zapisywania, przekształcania i przekazywania informacji niesie olbrzymie konsekwencje dla jednostek, narodów i świata²¹. Oznacza to również, że informacja jest wprowadzana do portali i sieci społecznych oraz dzielona z innymi bez podziału na producentów i konsumentów informacji²². Rewolucja w sferze obrotu informacją niesie ze sobą zmiany prawdopodobnie większe niż rewolucja przemysłowa²³.

Na „informacyjnej autostradzie” liczy się szybkość i skuteczność w przekazie informacji oraz to, kto pierwszy zinterpretuje dany problem lub zagadnienie. Kościół, jeśli chce być słyszany w przestrzeni medialnej, wręcz musi docierać z informacją do mediów cyfrowych, tj. wszędzie tam, gdzie dziś są ludzie²⁴.

Mimo tak radykalnych zmian Magisterium Kościoła zauważa niezmiennie, że w treściach przekazu odniesienie do osoby i wspólnoty winno być kluczowym punktem. A także, że człowiek i dobro wspólne są zawsze nadrzędnym celem i miarą stosowania środków społecznego przekazu²⁵. Etyczny wymiar

²¹ Por. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w Internecie*, 22.02.2002, dz. cyt., nr 2.

²² Por. Benedykt XVI, *Orędzie...*, 24.01.2011, dz. cyt. Por. także G. Betori, *La missione della Chiesa nell'era di Internet*, w: *Internet e l'esperienza religiosa in rete*, red. P. Aroldi, B. Scifo, Milano 2002, s. 4–8; V. Grienti, *Chiesa e Web 2.0. Pericoli e opportunità in rete*, Cantalupa 2009, s. 41–47.

²³ Por. W. Śmigiel, *Internet jako narzędzie działalności pastoralnej Kościoła*, „Studia Pelplińskie” 33 (2002), s. 580; M. Kunczik, A. Zipfel, *Wprowadzenie do nauki o dziennikarstwie i komunikowaniu*, Warszawa 2000, s. 28–30. Niektórzy wyróżniają, m.in. za M. McLuhanem, trzy etapy ewolucji komunikacji społecznej: słowo mówione, druk i mass media audiowizualne; por. A. Lewek, *Podstawy edukacji medialnej i dziennikarskiej*, Warszawa 2003, s. 43–45.

²⁴ A. Domaszk, *Możliwości zastosowania Internetu w misji Kościoła*, dz. cyt., s. 88. Por. K. Marcyński, *Kościół na informacyjnej autostradzie*, w: *Media i Kościół. Polityka informacyjna Kościoła*, red. M. Przybyś, K. Marcyński, Warszawa 2011, s. 19–35; M. Robak, *Mikropolityka informacyjna Kościoła w sieci*, w: tamże, s. 54–67; M. Drożdż, *Zasady obecności Kościoła w mediach*, w: tamże, s. 141–157; D. Arasa, *Church communications through diocesan websites. A model of analysis*, Roma 2008, s. 147–157. Wydaje się, że Kościół potrzebuje długofalowej polityki informacyjnej, aby nie tylko docierać do ludzi ugruntowanych religijnie, ale także komunikować siebie wobec osób inaczej myślących i niewierzących; por. M. Przeciszewski, *Katolicka Agencja Informacyjna*, w: *Media i Kościół...*, dz. cyt., s. 52–53.

²⁵ Por. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w Internecie*, 22.02.2002, dz. cyt., nr 3; Benedykt XVI, *Orędzie...*, 24.01.2009, dz. cyt. Szerzej na ten temat: G. Delmanowicz, *Internet moralnym wyzwaniem dla człowieka III tysiąclecia w świetle wybranych dokumentów Kościoła*, Przemysł 2007; A. Fabris, *Etica e comunicazione in rete; La morale riflessa sul monitor: Internet ed etica*, red. R. Altobelli, S. Leone, Roma 2008; A. Lekka-Kowa-

Internetu łączy się z cnotą solidarności. Powiązanie tej cnoty z rozwojem technologicznym może umożliwić integralny rozwój osoby oraz rozwiązać wiele ludzkich problemów²⁶.

Zarówno w przeszłości, jak i współcześnie mass media (w tym tzw. nowe media) związane z Internetem obok pozytywów niosą ze sobą etyczne zagrożenia²⁷. Jednym z nich jest „cyfrowa przepaść” między bogatymi a biednymi, która wynika z możliwości dostępu (lub jej braku) do technologii informatycznej. W polskiej rzeczywistości zasadniczo nie jest ograniczony dostęp do narzędzi (komputer, smartfon itp.), jednak mogą jeszcze występować braki w zakresie umiejętności korzystania z komunikacji cyfrowej, co dotyczy niektórych grup społecznych. Wśród trudności należy następnie zauważyć kwestie kulturowe. Wiodące platformy cyfrowe, wydawnictwa, telewizje itp. narzucają określone wzorce kulturowe, ze szkodą dla wielokierunkowej wymiany kultur. Nie zawsze tzw. lansowane wzorce niosą wartości i prawdę, dosyć często jest to przekaz fałszywych idei.

Jednym z podstawowych założeń Internetu była wolność wymiany myśli. Niestety, dziś nie jest ona istotnym standardem medialnym i wymogiem dobra wspólnego. Raczej faktem staje się blokowanie przepływu informacji przez władze publiczne, m.in. w państwach autorytarnych, jak i na wybranych platformach, np. Facebooku²⁸. Z innych problematycznych zagadnień trzeba wymienić powszechne „hejtowanie” w sieci czy wypuszczanie tzw. fake newsów, do czego nawiązał papież Franciszek w swym orędziu na Dzień Środków Społecznego Przekazu z 2018 roku.

Myśl i tradycja Kościoła prowadzi do refleksji, namysłu i kontemplacji. Tymczasem forum Internetu dopuszcza każdą treść, a wszelka informacja jest ulotna. To niestety sprzyja relatywistycznemu sposobowi myślenia oraz może wzmacniać tendencję do unikania odpowiedzialności osobistej i zaan-

---

lik, R. Lizut, *Aksjologiczny fundament społeczeństwa informacyjnego*, „Ethos” 69–70 (2005), s. 255–268; L. Floridi, *Zagadnienie moralności informacji. O filozoficznym ugruntowaniu etyki komputerowej*, w: tamże, s. 269–307; *Prawda w mediach. Między ideałem a iluzją?*, red. M. Drożdż, Tarnów 2010; *Wolność w mediach. Między poprawnością a odpowiedzialnością*, red. M. Drożdż, Tarnów 2010.

²⁶ Por. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w Internecie*, 22.02.2002, dz. cyt., nr 5.

²⁷ Por. tamże, nr 10–14; Benedykt XVI, *Orędzie...*, 24.01.2011, dz. cyt.

²⁸ Zauważa się wybiórcze blokowanie (cenzurowanie) treści narodowych, katolickich czy wyrażających sprzeciw wobec niektórych środowisk lewicowych, co może prowadzić do procesów sądowych; por. S. Cedzyński, *Proces przeciwko Facebookowi w Warszawie. Zarzut: cenzura i dyskryminacja*, <https://www.tvp.info/42947613/proces-przeciwko-facebookowi-w-warszawie-zarzut-cenzura-i-dyskryminacja> (dostęp: 29 lipca 2020).

gażowania²⁹. Internet stanowi niekończący się potok informacji z olbrzymim zasobem danych i wiedzy. To, owszem, służy edukacji i rozwojowi ludzkiemu, jednakże sam dostęp do wiedzy nie musi uczyć o wartościach, nie kształtuje do życia nimi. Nawet rodzi się przekonanie, że znaczenie mają fakty, a nie wartości³⁰. Natłok informacji w Internecie, który przekracza możliwości ich przyswojenia, wywołuje tzw. chaos poznawczy. Wówczas rodzi się problem z hierarchią ważności; sprawy ważne tracą swe znaczenie i mogą być odbierane jako mało istotne³¹. Ponadto człowiek w swojej mądrości winien zastanawiać się nad otaczającym go światem i kontemplować go. Teologia, jak również prawo kanoniczne podejmują refleksję nad rozwojem informacyjno-technologicznym, który wpisuje się w rozwój kultury, także tej prawnej. Nie ma bowiem kultury bez elementu kontemplacji³².

Niejaką w odpowiedzi na współczesne problemy etyczne dotyczące mediów Kościół podaje sugestie i wskazuje rozwiązania. Pamiętając o cnocie solidarności, należy tworzyć narzędzia zabezpieczające dobro wspólne. Zasadniczo powinno się unikać uprzedniej cenzury ze strony władz państwowych, sięgając po nią w razie ostatecznej konieczności; w oczywisty sposób należy następnie stosować prawo sprzeciwiające się rozpowszechnianiu nienawiści, oszczerstw, oszustw, pornografii, także tej dziecięcej, oraz innych przestępstw³³. Ponadto, Internet przekracza granice państwowe i jest ponadnarodowy, dlatego są potrzebne rozwiązania i porozumienia międzynarodowe³⁴.

W dyskusji nad znaczeniem i rozwojem Internetu Kościół katolicki jest jedną ze stron. Nie po to, by narzucać swój punkt widzenia czy dyktować decyzje i wybory, ale by wskazywać kryteria etyczne i moralne, odnoszące się zarówno do wartości ludzkich, jak i chrześcijańskich³⁵. Kościół ponadto zadaje

²⁹ Por. Jan Paweł II, *Orędzie...*, 24.01.2002, dz. cyt., nr 4.

³⁰ Por. tamże.

³¹ Por. M. Robak, *Zarzućcie sieć. Chryścijanie wobec wyzwania Internetu*, Warszawa 2001, s. 30; tenże, *Teologia cyberświata*, w: *Internet – fenomen społeczeństwa informacyjnego*, red. T. Zasępa, Częstochowa 2001, s. 48; D. Contreras, *Alcuni aspetti dell'informazione religiosa nei mezzi di comunicazione*, w: *Parola di Dio e missione della Chiesa. Aspetti giuridici*, red. D. Cito, F. Puig, Milano 2009, s. 276.

³² Por. T. Zasępa, *Media, człowiek, społeczeństwo. Doświadczenia europejsko-amerykańskie*, Częstochowa 2000, s. 279.

³³ Por. Papińska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w Internecie*, 22.02.2002, dz. cyt., nr 16.

³⁴ Por. tamże, nr 17; A. Adamski, *Międzynarodowa kontrola cyberprzestępczości*, w: *Internet i nowe technologie – ku społeczeństwu przyszłości*, dz. cyt., s. 519–538.

³⁵ Por. Papińska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w Internecie*, 22.02.2002, dz. cyt., nr 18.

pytania dotyczące używania Internetu oraz wypracowywania reguł bycia online dla wszystkich użytkowników tego przekazu³⁶.

W dokumentach Magisterium, zwłaszcza *Kościół a Internet*, podjęto również kwestię zastosowania tego medium w misji Kościoła katolickiego. Od Jana Pawła II powtarza się myśl, że Internet jest nowym „forum”³⁷, jak i to, że świat cyberprzestrzeni jest dla Kościoła wezwaniem do głoszenia przesłania Ewangelii. Stanowi to nową odpowiedź na znaki czasu oraz ewangeliczne wezwanie wypowiedziane przez Jezusa: „Wy płyn na głębię – *Duc in altum!*” (Łk 5, 4). Ponadto można czynić analogie sieci internetowej do obrazów związanych z siecią oraz połowem ryb, obecnych w Nowym Testamencie i mających znaczenie religijne³⁸.

Aktualne środki przekazu, łącznie z Internetem, stają się pierwszym areopagiem współczesnych czasów³⁹. Powtórzyć trzeba słowa Jana Pawła II (orędzie z 2001 roku), że środki przekazu stwarzają wyjątkowe możliwości głoszenia zbawczej prawdy Chrystusa.

Możliwość przemawiania do tak szerokiego kręgu odbiorców nie istniała nawet w najbardziej fantastycznych wyobrażeniach tych, którzy głosili Ewangelię przed nami. W naszej epoce potrzebne jest zatem aktywne i twórcze wykorzystanie mediów przez Kościół. Katolicy powinni odważnie „otworzyć drzwi” środków przekazu Chrystusowi, tak aby Jego Dobra Nowina była głoszona z dachów całego świata!⁴⁰

Kościół, głosząc orędzie Chrystusa, komunikuje się tak wewnątrz swojej wspólnoty religijnej, jak i na zewnątrz⁴¹. W treści dokumentu *Kościół a Internet* ukazano szereg możliwości zastosowania tego narzędzia oraz związane z nim wyzwania⁴². Jako pozytywne należy wymienić: dostęp do wiadomości, zasobów religijnych i duchowych, bibliotek, muzeów, miejsc kultu, dokumentów

³⁶ Por. T. Zasepa, *Komunikacja cybernetyczna wyzwaniem dla Kościoła*, w: *Internet i nowe technologie...*, dz. cyt., s. 53.

³⁷ Jan Paweł II, Orędzie..., 24.01.2002, dz. cyt., nr 2.

³⁸ Por.: Mt 4, 19–20; Mt 13, 47–50; Mk 1, 17–18; Łk 5, 4; Łk 5, 10–11; J 21, 6–7.

³⁹ Por. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet*, 22.02.2002, dz. cyt., nr 4.

⁴⁰ Jan Paweł II, Orędzie..., 24.01.2002, dz. cyt., nr 3. Ewangelia istnieje i może się rozprzestrzeniać bez osiągnięć technologii. Nie można jednak przejść obojętnie wobec możliwości ewangelizacji, jakich dostarczają współczesne środki masowego przekazu; por. A. Niwiński, *Środki informatyczne w katechetycznej działalności Kościoła*, dz. cyt., s. 126; F. Mazza, *Le nuove tecnologie a servizio dell'evangelizzazione*, w: *Era mediatica e nova evangelizzazione*, red. T. Stenico, Libreria Editrice Vaticana 2001, s. 267–286.

⁴¹ Por. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet*, 22.02.2002, dz. cyt., nr 3.

⁴² Por. tamże, nr 5–9.

i nauczania Magisterium, pism ojców i doktorów Kościoła. Narzędzia komunikacji pozwalają przezwycięzać odległości i izolację wspólnot, umożliwiają ludziom wzajemny kontakt, mają duże zastosowanie w nowej ewangelizacji, posłudze *ad gentes*, katechezie, edukacji, zarządzaniu i administracji oraz w duszpasterskim poradnictwie i kierownictwie duchowym.

Myśl Kościoła stanowi zachętę, aby w aktywny sposób korzystać z cyberprzestrzeni⁴³. Dzięki interaktywności przekazu internetowego rozwija się wielokierunkowa komunikacja oraz opinia publiczna⁴⁴. Z kolei od papieża Benedykta XVI narasta przekonanie, że chodzi tu także o aktywność duszpasterską wraz z głoszeniem Ewangelii w tzw. świecie cyfrowym.

Kapłan znajduje się zatem jakby na początku „nowej epoki”, bowiem im bardziej nowoczesne technologie będą budować coraz ściślejsze relacje i im bardziej świat cyfrowy będzie rozszerzać swoje granice, tym bardziej będzie on musiał uwzględnić to wszystko w pracy duszpasterskiej, zwielfokrotniając swoje zaangażowanie, by wykorzystać media w służbie Słowa⁴⁵.

To pozytywne spojrzenie należy poszerzyć również przez omówienie niektórych negatywnych aspektów. W węższym ujęciu, tj. wykorzystania Internetu w misji religijnej, niesie on ze sobą również wiele problemów. Chodzi m.in. o witryny, które sięją nienawiść, występują wprost przeciwko religii chrześcijańskiej i Kościołowi, propagują pornografię i przemoc. Niektóre strony internetowe wprowadzają zamęt, ponieważ używają nazwy „katolickie” lub „chrześcijańskie”, podczas gdy w rzeczywistości są ekscentrycznymi interpretacjami doktrynalnymi, propagują dziwne i niezrozumiałe praktyki pobożne, zachwalają różne ideologie niezgodne z nauką Kościoła⁴⁶. Z tej różnorodności informacji religijnych niektórzy internauci wybierają jedynie te, które odpowiadają ich indywidualnym i subiektywnym gustom. Ponadto, wirtualna rzeczywistość nie zastąpi realnych więzi międzyludzkich, Eucharystii, sakramentów i kultu sprawowanego w rzeczywistej wspólnocie⁴⁷.

⁴³ Por. tamże, nr 5. Według różnych badań, kilkanaście procent dorosłych mających w Polsce dostęp do Internetu wykorzystuje go w celach religijnych.

⁴⁴ Por. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet*, 22.02.2002, dz. cyt., nr 6; KPK 1983, kan. 212 § 1–3.

⁴⁵ Benedykt XVI, Orędzie na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, 24.01.2010; por. tenże, Orędzie..., 24.01.2011, dz. cyt. Funkcjonowanie Kościoła w tzw. świecie wirtualnym rodzi szereg pytań w teologii pastoralnej; por. J.K. Przybyłowski, *Kościół w świecie wirtualnym. Artykuł dyskusyjny*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 39 (2018), nr 1, s. 33–44.

⁴⁶ Por. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet*, 22.02.2002, dz. cyt., nr 8.

⁴⁷ Por. tamże, nr 9.

Wobec zasygnalizowanych negatywów myśl kościelna sugeruje powstanie systemu dobrowolnego nadawania certyfikatów (kościelnych) dla witryn na poziomie lokalnym i narodowym; w ten sposób użytkownicy sieci mieliby informację, które strony wyrażają autentyczne poglądy kościelne⁴⁸. Inne propozycje to przykładowo podnoszenie poziomu wykształcenia medialnego, rodzicielski nadzór nad dziećmi i stosowanie technologii filtrowania treści⁴⁹.

Jak już wspomniano, Kościół zachęca do twórczego wykorzystania Internetu, a „nieśmiało odsuwanie się ze strachem od tej technologii jest nie do zaakceptowania”⁵⁰. Zachęty są kierowane do poszczególnych grup: osób sprawujących władzę w Kościele, duszpasterzy, osób zakonnych, świeckich, pracowników mediów, wychowawców i katechetów, uczelni, rodziców, dzieci i młodzieży oraz na koniec do ludzi dobrej woli⁵¹.

Powstawanie nowych technologii może rodzić pokusę samowystarczalności i postrzeganie świata jedynie przez ich pryzmat. Tymczasem kluczem do rozwoju każdej osoby jest dostrzeżenie ludzkiego sensu działania, bo to człowiek i jego inteligencja gwarantują postęp. W etycznej formacji osoby, w tym do wolności, należy pamiętać, że działalność człowieka, nawet z wykorzystaniem technologii, pozostaje zawsze ludzka⁵². W nauczaniu papieskim szczególnie apel jest kierowany do ludzi młodych, ponieważ należą oni do tzw. pokolenia cyfrowego, które z naturalną łatwością posługuje się nowymi mediami. Benedykt XVI wzywał ich, aby w ten cyfrowy świat wnosili świadectwo swojej wiary, żeby podejmowali zadanie ewangelizacji „cyfrowego kontynentu”⁵³. Ale także przestrzegał ich, aby nie zachłysnęli się za bardzo nowymi technologiami, które mogą prowadzić (paradoksalnie) do poczucia samotności i wyobcowania. Dlatego należy szukać nowych form komunikacji, które obejmą także nowe technologie⁵⁴.

⁴⁸ Por. tamże, nr 11. Najbardziej rozpoznawalną witryną, uznaną jednocześnie przez Konferencję Episkopatu Polski, jest www.opoka.org.pl.

⁴⁹ Por. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet*, 22.02.2002, dz. cyt., nr 11; Benedykt XVI, *Przemówienie. Rola Internetu w formacji seminarystów*, 7.02.2011, „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 4 (2011), s. 12–14.

⁵⁰ Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet*, 22.02.2002, dz. cyt., nr 10.

⁵¹ Por. tamże, nr 11–12.

⁵² Por. Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in veritate*, 29.06.2009, Kraków 2009, nr 70.

⁵³ Por. tenże, *Orędzie...*, 24.01.2009; *Kościół i Internet. Z ks. dr. Józefem Klochem rozmawia Radek Molenda*, „Idziemy” 38 (2009), s. 4.

⁵⁴ Por. Benedykt XVI, *Przemówienie*, 13.11.2010, „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 1 (2011), s. 26–28.

3. Przepowiadanie kaznodziejskie

Jedną z form komunikacji jest przepowiadanie słowa Bożego, na sposób homiletyczny lub kaznodziejski, co Kościół czyni od początku swego istnienia. Aktualne prawo kanoniczne powszechne podaje normy dotyczące osób odpowiedzialnych za przepowiadanie słowa Bożego⁵⁵. Następnie normuje to, co odnosi się do przepowiadania dokonywanego przez ludzi świeckich⁵⁶. Po wskazaniu osób prawodawca kościelny wypowiada się na temat różnych form przepowiadania, głoszonej treści oraz sposobu wykładania nauki chrześcijańskiej⁵⁷. Chociaż normy, zwłaszcza zawarte w trzeciej księdze Kodeksu z 1983 roku, wskazują na tradycyjne środki społecznego przekazu, tj. prasę, książki, radio i telewizję, to jednak trzeba dokonać interpretacji rozszerzającej. Należy zastosować je do komunikacji internetowej, również gdy są to przepisy wydane przez pojedynczego biskupa diecezjalnego, jak też Konferencję Episkopatu: „§ 1. W wykonywaniu przepowiadania wszyscy powinni ponadto zachować normy wydane w tej sprawie przez biskupa diecezjalnego. § 2. Gdy idzie o przekazywanie nauki chrześcijańskiej przez radio lub telewizję, należy zachować przepisy wydane przez Konferencję Episkopatu”⁵⁸.

Od wielu lat tradycyjne media oraz internetowe witryny katolickie zamieszczają różnorodne materiały homiletyczne. Praktyka ta ma pozytywny i negatywny wymiar. Do pozytywów należą m.in.: ukazanie bogactwa myśli duchowości Kościoła, poszerzenie perspektywy teologicznej, przybliżenie znakomitych kaznodziejów, doświadczenie powszechności Kościoła, dostrzeżenie innych kontekstów kulturowych⁵⁹. Do negatywnych aspektów umieszczania takich materiałów w sieci należą: niekiedy niski poziom językowy i teologiczny, brak aktualizacji, nietrwałość nośników, pokusa, aby takie opracowania wykorzystać jako „gotowce”, czyli uznać za wystarczające do biernego odczytania tekstu⁶⁰.

⁵⁵ Por. KPK 1983, kan. 762–764.

⁵⁶ Por. tamże, kan. 766.

⁵⁷ Por. tamże, kan. 767–772; A. Domasz, *Głoszenie Słowa Bożego*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 838–847.

⁵⁸ Por. KPK 1983, kan. 772 § 2.

⁵⁹ Por. A. Domasz, *Możliwości zastosowania Internetu w misji Kościoła*, dz. cyt., s. 129–135; W. Przychyna, *Materiały pomocnicze do homilii i kazań. Definicja, rodzaje, znaczenie*, w: *Ściągać czy nie ściągać? O pomocach do homilii i kazań*, red. M.K. Kubiak, W. Przychyna, Poznań 2008, s. 23–33; H. Sławiński, *Obcojęzyczne pomoce do homilii i kazań w Internecie*, w: tamże, s. 92–97.

⁶⁰ Por. H. Sławiński, *Obcojęzyczne pomoce...*, dz. cyt., s. 97–99.

Tymczasem materiały homiletyczne z założenia powinny pełnić funkcję pomocniczą do dalszego i twórczego opracowania⁶¹. Samo odczytanie czyjegoś tekstu nie jest przepowiadaniem żywego słowa Bożego⁶². Ponadto, materiały homiletyczne umieszczone w sieci można potraktować jako hipertekst, a więc jako „dzieło otwarte”, któremu brakuje jednoznaczności, dlatego też odbiorca może je dowolnie interpretować.

Po tych ogólnych refleksjach należy przyjrzeć się kwestii przepowiadania słowa Bożego w okresie pandemii koronawirusa w polskim kontekście kościelnym. Początkowo Konferencja Episkopatu wydawała komunikaty w związku z możliwością rozwoju koronawirusa w Polsce, zachęcające do ostrożności⁶³ oraz do zwiększenia liczby Mszy św., aby zmniejszyć liczbę osób uczestniczących w liturgii, a osoby starsze i schorowane skłaniała do pozostania w domach i śledzenia transmisji z kościołów⁶⁴.

Wprowadzenie wspomnianych wcześniej ograniczeń – na skutek decyzji polskich władz administracyjnych – praktycznie uniemożliwiło uczestnictwo wiernych w Eucharystii sprawowanej w świątyniach, a więc i słuchanie słowa Bożego, tak w czasie całej liturgii, jak i w formie homilii bądź kazania. Dlatego od marca 2020 roku problem ten był podnoszony przez Radę Stałą i innych przedstawicieli Episkopatu Polski. Rada Stała 12 marca 2020 roku wydała Zarządzenie 1/2020 o wprowadzeniu prewencyjnych środków ostrożności w sytuacji zagrożenia koronawirusem⁶⁵. Przypomniano w nim, że Kościół nawet w czasach epidemii nie rezygnuje z głoszenia Ewangelii oraz sprawowania sakramentów świętych. Mając jednak na uwadze zagrożenie życia ludzkiego oraz przywołując podstawy prawne kodeksowe⁶⁶, zarekomendowano biskupom diecezjalnym udzielenie dyspensy od obowiązku niedzielnego uczest-

⁶¹ Por. tenże, *Przygotowanie homilii i kazania za pomocą Internetu*, „Ateneum Kapłańskie” 2007, nr 590, s. 127–130; A. Draguła, *Dobre narzędzie i zły nauczyciel*, „Więź” 2 (2001), s. 104; tenże, *Na portalu czy z ambony?*, „Pastores” 42/1 (2009), s. 39–46.

⁶² Por. G. Siwek, *Teksty cudze w procesie tworzenia jednostki przepowiadania*, w: *Ściągać czy nie ściągać?*, dz. cyt., s. 38–45.

⁶³ Por. S. Gądecki, Komunikat Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski w związku z możliwością pojawienia się koronawirusa w Polsce, 28.02.2020, <https://episkopat.pl/przewodniczacy-kep-o-koronawirusie-zachecam-duchowienstwo-i-wiernych-do-zachowania-zwiekszonej-ostrozności-2/> (dostęp: 30 lipca 2020).

⁶⁴ Por. tenże, Komunikat Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski ws. zagrożenia koronawirusem, 10.03.2020, <https://episkopat.pl/przewodniczacy-episkopatu-kosciol-stosuje-sie-do-zalecen-služb-sanitarnych-ws-koronawirusa-2/> (dostęp: 30 lipca 2020).

⁶⁵ Por. Zarządzenie nr 1/2020 Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski z dnia 12 marca 2020 r., <https://episkopat.pl/zarzadzanie-nr-1-2020-rady-stalej-konferencji-episkopatu-polski-z-dnia-12-marca-2020-r/> (dostęp: 30 lipca 2020).

⁶⁶ Por. KPK 1983, kan. 87 § 1, kan. 1245 i kan. 1248 § 2.

nictwa we Mszy św. do 29 marca 2020 roku. Dyspensa była skierowana do następujących grup wiernych: osoby w podeszłym wieku; z objawami infekcji (np. kaszel, katar, podwyższona temperatura itp.); dzieci i młodzież szkolna oraz dorośli, którzy sprawują nad nimi bezpośrednią opiekę; osoby, które czują obawę przed zarażeniem⁶⁷.

Po ogłoszeniu stanu epidemicznego i ograniczeniu liczby osób obecnych w kościele do (początkowo) 50 przewodniczący Episkopatu w komunikacie z 13 marca 2020 roku ponownie przypomniał zalecenie udzielania dyspens przez poszczególnych biskupów. Ci zaś, którzy skorzystają z dyspensy, zostali poproszeni o duchową łączność ze wspólnotą Kościoła za pośrednictwem transmisji w środkach społecznego przekazu⁶⁸. Ta ostatnia myśl została ponowiona następnego dnia podczas orędzia telewizyjnego abpa Stanisława Gądeckiego⁶⁹. Zachęta do korzystania z transmisji Mszy św. pojawiła się następnie we wskazaniach Prezydium Konferencji Episkopatu Polski 21 marca 2020 roku, które dotyczyły zbliżającego się Wielkiego Tygodnia i Wielkanocy⁷⁰. Ten sam apel ponowiono w związku z kolejnym ograniczeniem liczby wiernych obecnych w kościele do pięciu w komunikacie przewodniczącego Episkopatu z 24 marca 2020 roku⁷¹.

Analogiczne działania na poziomie poszczególnych Kościołów partykularnych podejmowali biskupi diecezjalni. Udzielali oni dyspensy od udziału we Mszy św. oraz zachęcali wiernych do duchowego łączenia się ze wspólnotą kościelną poprzez liturgię transmitowaną za pośrednictwem mediów tradycyjnych lub Internetu. Przykładowo, arcybiskup archidiecezji warszawskiej kard. Kazimierz Nycz 13 marca 2020 roku udzielił dyspensy od obowiązku niedzielnego uczestnictwa we Mszy św. i tego samego dnia opublikowano jego komu-

⁶⁷ Por. Zarządzenie nr 1/2020 Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski z dnia 12 marca 2020 r., dz. cyt., nr 1.

⁶⁸ Por. S. Gądecki, Komunikat Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski, 13.03.2020, <https://episkopat.pl/przewodniczacy-episkopatu-stosujmy-sie-rozporzadzenia-organowpanstwowych-by-na-mszy-sw-w-koosciolach-przebywalo-do-50-osob-2/> (dostęp: 30 lipca 2020).

⁶⁹ Por. tenże, Orędzie telewizyjne Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski, 14.03.2020, <https://episkopat.pl/abp-gadecki-zachecam-do-korzystania-z-dyspensy-od-uczestnictwa-w-niedzielnej-mszy-sw-2/> (dostęp: 30 lipca 2020).

⁷⁰ Por. Wskazania Prezydium Konferencji Episkopatu Polski dla biskupów odnośnie do sprawowania czynności liturgicznych w najbliższych tygodniach, 21.03.2020, <https://episkopat.pl/prezydium-episkopatu-przypominamy-o-koniecznosciodzieleniakolejnejdyspensy-2/> (dostęp: 30 lipca 2020).

⁷¹ Por. S. Gądecki, Komunikat Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski w związku z kolejnym ograniczeniem liczby uczestników zgromadzenia, 24.03.2020, <https://episkopat.pl/przewodniczacy-episkopatu-prosze-o-uwzglednienie-ograniczenia-do-5-uczestnikow-zgromadzen-religijnych/> (dostęp: 30 lipca 2020).

nikat w związku z wprowadzeniem stanu epidemicznego w Polsce. W dokumencie tym zapisano: „Równocześnie zachęcam do uczestniczenia we Mszy św. za pośrednictwem telewizji, radia i internetu. Media te stworzyły wiele propozycji transmisji niedzielnych Mszy św.”⁷². Dyspensę o podobnej treści, aż do odwołania, kard. Nycz ponowił 26 marca 2020⁷³.

Po wprowadzeniu ograniczeń sanitarnych (pięciu wiernych w kościele) już tylko nieliczni katolicy bezpośrednio słuchali słowa Bożego w świątyniach. Większość korzystała z nauczania, homilii, kazań w przekazie transmisji medialnych: radiowych, telewizyjnych, internetowych – bezpośrednich („na żywo”) lub w wersji VOD (odtworzenie nagrania). Jest to oczywiście działanie pozytywne, ale nie zastępuje ono bezpośredniego przeżywania liturgii we wspólnocie kościelnej.

W dalszym rozwoju sytuacji następowało „rozmrzanie”, czyli łagodzenie niektórych wymogów sanitarnych. Między innymi zwiększono limity osób przebywających w miejscach publicznych. W tym kontekście należy dostrzec list przewodniczącego Konferencji Episkopatu do premiera rządu polskiego z 15 kwietnia 2020 roku. Postulował on zastosowanie kryterium przelicznika osób znajdujących się w miejscach publicznych, w tym w budynkach i innych obiektach kultu religijnego. Chodziło o to, aby w trakcie sprawowania kultu religijnego, czynności lub obrzędów religijnych w danym obiekcie znajdowała się jedna osoba na 9 m², nie wliczając w to osób sprawujących kult i posługujących lub zatrudnionych przez zakład albo dom pogrzebowy w przypadku pogrzebu, a nie jak dotychczas, aby ograniczenie to wynosiło do 50 osób: wewnątrz, jak i na zewnątrz pomieszczeń⁷⁴.

W sytuacji zmniejszającego się zagrożenia epidemicznego w Polsce następowały kolejne rozluźnienia reżimu sanitarnego. Wierni mogli już uczestniczyć w liturgii Mszy św., zachowując dystans pomiędzy osobami (1,5–2 m) oraz zakrywając usta i nos maseczką. Chociaż dotąd katolicy korzystali z udzielonej im dyspensy i łączyli się duchowo, a także za pośrednictwem środków masowego

⁷² K. Nycz, Komunikat Arcybiskupa Metropolity Warszawskiego w związku z wprowadzeniem stanu epidemicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, 13.03.2020, <https://archw.wa.pl/aktualnosci/komunikat-arcybiskupa-metropolity-warszawskiego/> (dostęp: 31 lipca 2020).

⁷³ Por. tenże, Reskrypt, 26.03.2020, <https://archw.wa.pl/aktualnosci/dispensa-od-obowiazku-niedzielnego-uczestnictwa-we-mszy-swietej/> (dostęp: 31 lipca 2020).

⁷⁴ Por. S. Gądecki, Przewodniczący KEP apeluje o proporcjonalne kryterium ustalania liczby wiernych w kościele, 15.04.2020, <https://episkopat.pl/przewodniczacy-kep-apeluje-o-proporcjonalne-kryterium-ustalania-liczby-wiernych-w-kościele/> (dostęp: 31 lipca 2020); Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 kwietnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, Dz. U. 2020, poz. 658 § 9 ust. 2.

przekazu z liturgią sprawowaną w kościołach, to jednak w większości odczuwali tęsknotę za wspólnotą parafialną i życiem sakramentalnym oraz żywym słowem Bożym. W tej sytuacji następowały zachęty do korzystania z liturgii w niedziele czy w dni powszednie (mniej osób w świątyni). „Aby zaspokoić głód eucharystyczny i głód Słowa Bożego, zachęcam do uczestnictwa w Mszy Świętej nie tylko w niedzielę, ale i w dni powszednie, przy zachowaniu należytych środków bezpieczeństwa sanitarnego”⁷⁵. Wobec zaistniałych zmian przewodniczący Episkopatu apelował w ostatnich dniach maja 2020 roku o zniesienie dyspens od udziału we Mszy św. z wyjątkiem osób starszych, narażonych na koronawirusa i obawiających się zarażenia⁷⁶. W tej sytuacji wierni jako odbiorcy przepowiadanego słowa mogli już w pełni uczestniczyć w liturgii Mszy św.

W całości problematyki trzeba zauważyć, że przepowiadanie Dobrej Nowiny, jaką jest Ewangelia Jezusa Chrystusa, niesie w sobie olbrzymi ładunek nadziei. Ponadto chodzi o przypomnienie, że to Bóg jest Panem życia i śmierci, oraz o pomoc w refleksji nad tym, co jest cenne w perspektywie życia doczesnego i wiecznego. Również nauczanie w czasie pandemii pod względem przekazywanej treści powinno ożywiać postawę służby drugiemu człowiekowi, co nie dotyczy jedynie osób bezpośrednio zaangażowanych w ramach służb medycznych, mundurowych (policja, wojsko) czy kapelanów w szpitalach. Zresztą liczne przykłady pracowników służby zdrowia, ale także wielu osób konsekrowanych, posługujących jako wolontariusze np. w domach opieki dla ludzi starszych, potwierdzały ich charytatywne oraz ofiarne zaangażowanie.

Tym bardziej zdynamizowanie przepowiadania Słowa Bożego winno prowadzić do ożywienia własnych postaw, pokonania strachu i wszelkich obaw, a także do rozumnego podejścia do osobistej odpowiedzialności za stan zdrowia własnego i osób tworzących z nami wspólnotę rodzinną, sąsiedzką czy też wyznaniową⁷⁷.

⁷⁵ S. Gądecki, Słowo Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski wobec zmniejszania ograniczeń liczby osób mogących uczestniczyć w zgromadzeniach religijnych, 14.05.2020, https://episkopat.pl/slowo_przewodniczacego-episkopatu-wobec_zmniejszenia_ograniczen/ (dostęp: 31 lipca 2020).

⁷⁶ Por. tenże, Komunikat Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski w sprawie dyspens od udziału w niedzielnych Mszach świętych, 27.05.2020, <https://episkopat.pl/komunikat-przewodniczacego-konferencji-episkopatu-polski-ws-dispens-od-udzialu-w-niedzielnych-mszach-swietych/> (dostęp: 31 lipca 2020). Przywołany wyżej metropolita warszawski odwołał dyspensę dotyczącą udziału we Mszy św. pod koniec maja; por. K. Nycz, Słowo Arcybiskupa Metropolity Warszawskiego, kard. Kazimierza Nycza w związku ze złagodzeniem ograniczeń dotyczących kultu religijnego, 29.05.2020, <https://archwva.pl/aktualnosci/slowo-arcybiskupa-metropolity-warszawskiego-wierni/> (dostęp: 31 lipca 2020).

⁷⁷ W. Wenz, *Duszpasterskie posługiwanie w dobie pandemii*, w: W. Wenz, M. Kołodziej, *Znaczenie parafii w życiu Kościoła partykularnego*, Wrocław 2020, s. 176.

Dodać jeszcze można, że w związku z pandemią Magisterium Kościoła ogłaszało szereg dokumentów. W odniesieniu do spraw liturgicznych stanowisko zajmowała głównie Stolica Apostolska, ale stanowiło to przykład zwyczajnego nauczania tegoż Magisterium. Noty, apele i wypowiedzi doktrynalne w nawiązaniu do pandemii były ogłaszane przez biskupów Kościoła w Polsce⁷⁸.

4. Rekolekcje internetowe

Prawo kanoniczne poleca organizowanie misji i rekolekcji, które są jedną z form przepowiadania słowa Bożego, a więc i ewangelizacji. „Proboszczowie zgodnie z zarządzeniem biskupa diecezjalnego powinni w pewnych okresach organizować to przepowiadanie, które nazywa się rekolekcjami i świętymi misjami, lub inne formy przepowiadania dostosowane do miejscowych potrzeb”⁷⁹. Rekolekcje są ukierunkowane przede wszystkim na odnowę duchową wiernych, wzrost dojrzałości wiary i pojednanie z Bogiem. Najczęściej organizuje się je w parafiach, zwłaszcza w okresie adwentu i wielkiego postu, dla ogółu wiernych. Niekiedy rekolekcje przygotowują do ważniejszych uroczystości (odpust lub jubileusz w parafii, nawiedzenie znaczących relikwii lub obrazów świętych, np. Matki Bożej Częstochowskiej).

Nauki rekolekcyjne wygłasza się dla poszczególnych stanów społecznych, grup wiekowych i zawodowych, także dla takich wspólnot katolickich, jak: oazowe, ministranckie, pielgrzymkowe, młodzież przygotowująca się do bierzmowania itp.⁸⁰. Rekolekcje głoszą głównie duchowni, a także osoby konsekrowane i świeckie, pojedynczo lub w ramach zespołu rekolekcyjnego.

⁷⁸ Por. *Czas odpowiedzialności, solidarności, sprawiedliwości*. Oświadczenie Rady ds. Społecznych Konferencji Episkopatu Polski, 26.03.2020, <https://episkopat.pl/rada-ds-spoecznych-episkopatu-o-potrzeb-ie-odpowiedzialnosc-i-solidarnosci-i-sprawiedliwosci-2/> (dostęp: 31 lipca 2020); *Jezus żyje i chce, abyś żył*. Nota Komisji Nauki Wiary Konferencji Episkopatu Polski w związku z pandemią koronawirusa, 31.03.2020, <https://episkopat.pl/nota-komisji-nauki-wiary-konferencji-episkopatu-polski-w-zwiazku-z-pandemia-koronawirusa/> (dostęp: 31 lipca 2020); Podziękowanie bp. Romualda Kamińskiego, Przewodniczącego Zespołu KEP ds. Duszpasterstwa Służby Zdrowia za inicjatywy wspierające lekarzy w walce z koronawirusem, 1.04.2020, <https://episkopat.pl/podziekowanie-bp-romualda-kaminskiego-przewodniczacego-zespołu-kep-ds-duszpasterstwa-sluzby-zdrowia-za-inicjatywy-wspierajace-lekarzy-w-walce-z-koronawirusem/> (dostęp: 31 lipca 2020); Apel Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski, 3.04.2020, <https://episkopat.pl/apel-przewodniczacego-konferencji-episkopatu-polski/> (dostęp: 31 lipca 2020).

⁷⁹ KPK 1983, kan. 770.

⁸⁰ Duchowni i osoby konsekrowane są zobowiązane do odbycia rekolekcji według wskazań prawa partykularnego lub prawa własnego, por. KPK 1983, kan. 276 § 2, 4°; 533 § 2, 663 § 5; II Polski Synod Plenarny, *Kapłaństwo i życie konsekrowane jako wspólnota życia i posługi z Chrystusem*, w: *II Polski Synod Plenarny (1991–1999)*, Poznań 2001, s. 159–188, nr 91.

W programie jest miejsce na Mszę św. z homilią lub kazaniem; jest to także czas m.in. na nabożeństwa (dla chorych, za zmarłych, procesje, droga krzyżowa). Konferencje (stanowe lub specjalistyczne) są połączone ze Mszą św. albo wygłaszane osobno i kierowane do określonych grup wiernych, dzieci, młodzieży, kobiet, mężczyzn, chorych, związków niesakramentalnych itd. Nadto wykorzystuje się metody aktywizujące (elementy dramy, ekspresja plastyczna, dyskusja, film)⁸¹.

Prawo kanoniczne w przywołanym wyżej kan. 770 KPK 1983 zakłada tworzenie się „nowych form” lub „innych form” przepowiadania. Powstają one, gdy głoszenie słowa Bożego wychodzi niejako poza obręb miejsc świętych, jak i w sytuacji łączenia się nowych form ewangelizacji ze środkami społecznego przekazu. Jak wskazano już w tym opracowaniu, nowym i bardzo ważnym środkiem przekazu jest dziś Internet. Należy stwierdzić, że od ponad 20 lat rozwija się nowa forma znana jako rekolekcje internetowe, obecne na wielu katolickich stronach i portalach⁸². Pierwsze polskojęzyczne wydarzenia tego typu pojawiły się na portalach www.opoka.org.pl i www.mateusz.pl; na tej ostatniej stronie zamieszcza się je od 1996 roku.

Internetowe rekolekcje zwykle zawierają nauki, konferencje, teksty liturgii słowa, filmy, nagrane wystąpienia rekolekjonistów i grafiki. Dzięki interaktywności Internetu pozwalają one nawiązać kontakt i dzielić się własnymi refleksjami przez internautów. Głoszący takie rekolekcje proponuje rozważania na każdy dzień jako pomoc do codziennej medytacji. Liczne wypowiedzi internautów, ich wpisy (posty) odróżniają tę formę kontaktu od tradycyjnych form głoszenia, w których zazwyczaj następuje jednokierunkowy przekaz treści: od głoszącego do odbiorców. Wskazana nowa forma stanowi wielostronną

⁸¹ Szerzej na temat rekolekcji: A. Montan, *La funzione di insegnare della Chiesa*, w: *La normativa del nuovo Codice*, red. E. Cappellini, Brescia 1983, s. 135–164; K. Hołda, *Rekolekcje dla zakonników i zakonnic*, „Ateneum Kapłańskie” 77 (1985), s. 93–107; S. Kisiel, *Rekolekcje i misje w aspekcie historycznym*, tamże, s. 361–373; J. Kudasiewicz, *Rekolekcje kapłańskie*, tamże, s. 71–92; S. Lech, *Liturgia rekolekcji i misji*, tamże, s. 26–52; W. Oszałca, *Rekolekcje dla dzieci i młodzieży*, tamże, s. 53–62; G. Siwek, *Rekolekcje parafialne ogólne*, tamże, s. 15–25; V. De Paolis, *La funzione di insegnamento nel Codice di Diritto Canonico*, „Seminarium” 41 (1989), nr 3–4, s. 446–462; J.L. Santos, *Predicazione*, w: *Nuovo dizionario di diritto canonico*, red. C. Corral Salvador, V. Paolis, G. Ghirlanda, Torino 1993, s. 814–817; L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico, Commento giuridico-pastorale*, t. 2, Roma 1996, s. 22–23; G. Siwek, *Misje ludowe w teorii i praktyce Kościoła*, Kraków 1999; G. Ginter, *Znajdować Boga wszędzie, czyli... o rekolekcjach przez Internet*, „Przewodnik Katolicki” 8 (2010), s. 20–22; S. Dyk, *Rekolekcje*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 16, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, kol. 1371–1375; A. Domaszek, *Misje święte*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 1756–1758; tenże, *Rekolekcje*, w: tamże, kol. 2464–2467.

⁸² Por. A. Domaszek, *Rekolekcje*, dz. cyt., kol. 2466.

płaszczyznę spotkania⁸³. W efekcie odpowiedzialność za treść i kształt przekazu w sieci oraz za jednoznaczność nauki jest rozłożona, tj. nie spoczywa jedynie na głoszącym (piszącym) rekolekcje. Ponadto, w celu lepszej organizacji nad rekolekcjami internetowymi powinien pracować rozbudowany zespół osób, który wspiera głoszącego m.in. przez prowadzenie licznej korespondencji mailowej z uczestnikami rekolekcji oraz opracowanie materiałów pomocniczych.

Rekolekcje online nie stanowią konkurencji dla tradycyjnych form, ale mogą być ich uzupełnieniem⁸⁴. Można też je postrzegać jako przejaw swoistej inkulturacji Ewangelii w świecie nowych mediów. Dla niektórych taka specyficzna forma rozważania słowa Bożego staje się niekiedy pierwszym krokiem do odnalezienia się w żywej wspólnotie Kościoła. Do sieci można się bowiem załogować o każdej porze dnia i nocy. Dlatego też ci, którzy nie mogą skorzystać z tradycyjnych nauk w swoim kościele (parafii), dostają dodatkową okazję do duchowego pogłębienia wiary. Są też tacy, którzy przebywają poza granicami swego kraju i wówczas jest to jedyna możliwość duchowego przeżycia adwentu i wielkiego postu w ich ojczystym języku.

Po tym krótkim wyjaśnieniu, czym są rekolekcje internetowe, należy dostrzec ich aktualność w dobie pandemii koronawirusa. W sytuacji gdy wierni nie mogli przychodzić do kościoła na liturgię niedzielą, tym bardziej niemożliwy stał się ich udział w tradycyjnych rekolekcjach. Tymczasem epidemia rozwinęła się w okresie wielkiego postu 2020 roku. Sprawa dotyczyła również rekolekcji organizowanych dla uczniów szkół podstawowych i średnich.

Pomocność głoszenia rekolekcji dla wiernych z wykorzystaniem narzędzi internetowych zauważyli biskupi oraz wielu duszpasterzy parafialnych i zakonnych. W Zarządzeniu nr 1/2020 Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski z dnia 12 marca 2020 roku zapisano:

Jednocześnie informujemy, że do dnia 29 marca br.: (...) b. zawieszono zostają pielgrzymki maturzystów na Jasną Górę oraz rekolekcje szkolne organizowane przez parafie. Jednocześnie prosimy środki społecznego przekazu oraz duchownych o propozycje rekolekcji w Internecie, które w ten sposób mogą być przeżywane w domu, c. sprawy rekolekcji dla dorosłych oraz organizację innych spotkań pozostawia się roztropnemu rozeznaniu księży proboszczów⁸⁵.

⁸³ Szerzej na temat stylu i kompozycji językowej rekolekcji internetowych: D. Zdunkiewicz-Jedynak, *Surfując po Internecie w poszukiwaniu Boga. Gatunki komunikacji religijnej na polskich katolickich stronach internetowych*, Tarnów 2006, s. 173–191; tenże, *Od Góry Oliwnej i Wieczernika do ćwiczeń duchowych on line. Rekolekcje internetowe*, w: *Język religijny dawniej i dziś*, t. 2, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań 2005, s. 302–311.

⁸⁴ Por. A. Domaszek, *Możliwość zastosowania Internetu w misji Kościoła katolickiego*, dz. cyt., s. 135–139.

⁸⁵ Zarządzenie nr 1/2020 Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski z dnia 12 marca 2020 r., dz. cyt., nr 4.

Na licznych portalach katolickich pojawiło się wiele propozycji rekolekcji internetowych. Nie sposób ich wszystkich przywołać, ale można przypomnieć, że dostępne były rekolekcje ogólnopolskie, o zasięgu diecezjalnym albo w jeszcze mniejszym zakresie, np. wygłaszane przez duszpasterzy i transmitowane na lokalnej stronie parafii lub domu zakonnego. Przykładowo, rekolekcji, zwłaszcza wielkopostnych, można było wysłuchać na antenie Polskiego Radia (Jedynka), w TVP3 (pasmo ogólnopolskie) czy skorzystać z licznych propozycji diecezjalnych w oparciu o takie media, jak radio diecezjalne bądź inne portale i sieci: YouTube, Facebook itd.⁸⁶.

Kiedy stopniowo rozluźniały się więzy ograniczeń sanitarnych, biskupi zachęcali wiernych do korzystania z liturgii Kościoła. Jednocześnie pozostała niepewność co do dalszego rozwoju epidemii koronawirusa. Stąd pojawiła się sugestia, aby akcent pracy duszpasterskiej przenieść na małe grupy, o czym mówił np. abp Stanisław Gądecki:

Dziękuję kapłanom za odważne towarzyszenie wiernym w czasie epidemii, w ramach nałożonych na Kościół ograniczeń. Jednocześnie zachęcam księży do podejmowania nowych inicjatyw duszpasterskich, zwłaszcza do aktywności w ramach małych grup formacyjnych oraz cyklicznych spotkań katechetycznych, zgodnie ze wskazaniem poszczególnych biskupów diecezjalnych. Ufam, że wkrótce będziemy mogli cieszyć się pełnią duszpasterskiego zaangażowania i posługi⁸⁷.

W praktyce zaistniała pandemia spowodowała, że prawie wszędzie w polskich parafiach rezygnowano z wygłaszania rekolekcji parafialnych w świątyniach oraz tych dla dzieci i młodzieży (rekolekcje szkolne). Jednocześnie wierni mieli bardzo szeroki wybór rekolekcji dostępnych w Internecie. Odnowa rekolekcyjnego głoszenia słowa Bożego bezpośrednio w świątyniach będzie możliwa po opanowaniu choroby, kiedy zmaleje lub zniknie ryzyko zarażenia się.

Podsumowanie

Pandemia koronawirusa, która zaistniała w roku 2020, wywołała wiele skutków społecznych. Jednocześnie liczne działania adaptacyjne, jakich podjął się Kościół w Polsce, pokazały, że społeczność ta potrafi głosić Ewangelię Jezusa Chrystusa w każdych warunkach, także niesprzyjających.

⁸⁶ Por. *Rekolekcje – transmisje*, <https://episkopat.pl/rekolekcje-transmisje/> (dostęp: 12 sierpnia 2020).

⁸⁷ S. Gądecki, Słowo Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski wobec zmniejszania ograniczeń liczby osób mogących uczestniczyć w zgromadzeniach religijnych, dz. cyt.

Nowe media internetowe okazały się pomocne w przepowiadaniu słowa Bożego oraz w nauczaniu rekolekcyjnym. Kościół katolicki od lat jest otwarty na środki komunikacji społecznej, więc zaadaptował także media cyfrowe. W sytuacji pandemii, nie mogąc ewangelizować w tradycyjny sposób w świątyniach, czyni to w pełni, korzystając z różnych mediów i ich możliwości: czy to poprzez transmisję liturgii kościelnej za pośrednictwem radia, telewizji i Internetu, czy głosząc słowo poprzez rozmaite portale oraz media społecznościowe.

Przywołane w opracowaniu przepowiadanie kaznodziejskie i rekolekcyjne nie wyczerpują tematu stosowania nowych mediów przez Kościół. Innym obszarem do zbadania pozostaje wykorzystanie narzędzi internetowych w zakresie szkolnictwa, ponieważ Kościół oddziałuje także poprzez szkoły podstawowe i średnie oraz uczelnie wyższe. Przeniesienie nauczania z klasycznej szkolnej klasy do Internetu stało się także wyzwaniem dla szkół i uczelni katolickich oraz dla nauczania religii w szkołach publicznych. Jeszcze innym aspektem do zbadania będzie kościelna misja uświęcania z wykorzystaniem komunikacji internetowej w sytuacji zagrożenia chorobą koronawirusa.

Kościół katolicki pokłada ufność w Bogu, który prowadzi go poprzez różne wydarzenia w historii ludzkiej, również gdy są to tak trudne epizody, jak epidemie i pandemie. A jednocześnie wydarzenia roku 2020 pokazują, że wierni Kościoła potrafią wypełnić swoją misję w kreatywny sposób – ewangelizując, wykorzystując wszystkie dostępne narzędzia, także te związane z komunikacją społeczną.

Bibliografia

Źródła

- Apel Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski, 3.04.2020, <https://episkopat.pl/apel-przewodniczacego-konferencji-episkopatu-polski/> (dostęp: 31 lipca 2020).
- Apel Rektora do Studentów UKSW, <https://uksw.edu.pl/pl/uniwersytet/uczelnia-dzis/aktualnosci/2086-apel-rektora-do-studentow-uksw> (dostęp: 15 czerwca 2020).
- Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in veritate*, 29.06.2009, Kraków 2009.
- Benedykt XVI, Orędzie na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, 24.01.2009, <https://www.paulus.org.pl/210,oredzia-na-dni-srodkow-spolecznego-przekazu> (dostęp: 29 lipca 2020).

- Benedykt XVI, Orędzie na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, 24.01.2011, <https://www.paulus.org.pl/210,oredzia-na-dni-srodkow-spolecznego-przekazu> (dostęp: 29 lipca 2020).
- Benedykt XVI, *Przemówienie*, 13.11.2010, „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 1 (2011), s. 26–28.
- Benedykt XVI, *Przemówienie. Rola Internetu w formacji seminaryjnej*, 7.02.2011, „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 4 (2011), s. 12–14.
- Codex Iuris Canonici, auctoritate Joannis Pauli PP. Promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
- Czas odpowiedzialności, solidarności, sprawiedliwości*. Oświadczenie Rady ds. Społecznych Konferencji Episkopatu Polski, 26.03.2020, <https://episkopat.pl/rada-ds-spolecznych-episkopatu-o-potrzeb-ie-odpowiedzialnosci-solidarnosci-i-sprawiedliwosci-2/> (dostęp: 31 lipca 2020).
- Gądecki S., Komunikat Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski w związku z możliwością pojawienia się koronawirusa w Polsce, 28.02.2020, <https://episkopat.pl/przewodniczacy-kep-o-koronawirusie-zachecam-duchowieństwo-i-wiernych-do-zachowania-zwiekszonej-ostroznosci-2/> (dostęp: 30 lipca 2020).
- Gądecki S., Komunikat Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski ws. zagrożenia koronawirusem, 10.03.2020, <https://episkopat.pl/przewodniczacy-episkopatu-kosciol-stosuje-sie-do-zalecen-sluzb-sanitarnych-ws-koronawirusa-2/> (dostęp: 30 lipca 2020).
- Gądecki S., Komunikat Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski, 13.03.2020, <https://episkopat.pl/przewodniczacy-episkopatu-stosujmy-sie-rozporzadzenia-organow-panstwowych-by-na-mszy-sw-w-kosciolach-przebywalo-do-50-osob-2/> (dostęp: 30 lipca 2020).
- Gądecki S., Komunikat Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski w związku z kolejnym ograniczeniem liczby uczestników zgromadzenia, 24.03.2020, <https://episkopat.pl/przewodniczacy-episkopatu-prosze-o-uwzględnienie-ograniczenia-do-5-uczestnikow-zgromadzen-religijnych/> (dostęp: 30 lipca 2020).
- Gądecki S., Komunikat Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski w sprawie dyspens od udziału w niedzielnych Mszach świętych, 27.05.2020, <https://episkopat.pl/komunikat-przewodniczacego-konferencji-episkopatu-polski-ws-dyspens-od-udzialu-w-niedzielnych-mszach-swietych/> (dostęp: 31 lipca 2020).
- Gądecki S., Orędzie telewizyjne Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski, 14.03.2020, <https://episkopat.pl/abp-gadecki-zachecam-do-korzystania-z-dyspensy-od-uczestnictwa-w-niedzielnej-mszy-sw-2/> (dostęp: 30 lipca 2020).
- Gądecki S., Przewodniczący KEP apeluje o proporcjonalne kryterium ustalania liczby wiernych w kościele, 15.04.2020, <https://episkopat.pl/przewodniczacy-kep-apeluje-o-proporcjonalne-kryterium-ustalania-liczby-wiernych-w-kosciele/> (dostęp: 31 lipca 2020).

- Gądecki S., Słowo Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski wobec zmniejszenia ograniczeń liczby osób mogących uczestniczyć w zgromadzeniach religijnych, 14.05.2020, https://episkopat.pl/slowo_przewodniczacego-episkopatu-wobec_zmniejszenia_ograniczen/ (dostęp: 31 lipca 2020).
- II Polski Synod Plenarny, *Kapłaństwo i życie konsekrowane jako wspólnota życia i posługi z Chrystusem*, w: *II Polski Synod Plenarny (1991–1999)*, Poznań 2001, s. 159–188.
- Jan Paweł II, List apostolski *Szybki rozwój*, 24.01.2005, „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 7–8 (2005), s. 35–39.
- Jan Paweł II, Orędzie na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, 24.01.1990, w: *Orędzia papieskie na Światowe Dni Komunikacji Społecznej 1967–2002*, red. M. Lis, Częstochowa 2002, s. 170–175.
- Jan Paweł II, Orędzie na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, 24.01.2002, w: *Orędzia papieskie na Światowe Dni Komunikacji Społecznej 1967–2002*, red. M. Lis, Częstochowa 2002, s. 240–246.
- Jezus żyje i chce, abyś żył*. Nota Komisji Nauki Wiary Konferencji Episkopatu Polski w związku z pandemią koronawirusa, 31.03.2020, <https://episkopat.pl/nota-komisji-nauki-wiary-konferencji-episkopatu-polski-w-zwiazku-z-pandemia-koronawirusa/> (dostęp: 31 lipca 2020).
- Nycz K., Komunikat Arcybiskupa Metropolity Warszawskiego w związku z wprowadzeniem stanu epidemicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, 13.03.2020, <https://archwwa.pl/aktualnosci/komunikat-arcybiskupa-metropolity-warszawskiego/> (dostęp: 31 lipca 2020).
- Nycz K., Reskrypt, 26.03.2020, <https://archwwa.pl/aktualnosci/dispensa-od-obowiazku-niedzielnego-uczestnictwa-we-mszy-swietej/> (dostęp: 31 lipca 2020).
- Nycz K., Słowo Arcybiskupa Metropolity Warszawskiego, kard. Kazimierza Nycza w związku ze złagodzeniem ograniczeń dotyczących kultu religijnego, 29.05.2020, <https://archwwa.pl/aktualnosci/slowo-arcybiskupa-metropolity-warszawskiego-wierni/> (dostęp: 31 lipca 2020).
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 6 czerwca 2019 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi, Dz. U. 2019, poz. 1239.
- Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w Internecie*, 22.02.2002, „Biuletyn KAI” 11 (17.03.2002), s. 31–35.
- Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet*, 22.02.2002, „Biuletyn KAI” 10 (10.03.2002), s. 31–35.
- Podziękowanie bp. Romualda Kamińskiego, Przewodniczącego Zespołu KEP ds. Duszpasterstwa Służby Zdrowia za inicjatywy wspierające lekarzy w walce z koronawirusem, 1.04.2020, <https://episkopat.pl/podziekowanie-bp-romualda-kaminskiego-przewodniczacego-zespolu-kep-ds-duszpasterstwa-sluzby-zdrowia-za-inicjatywy-wspierajace-lekarzy-w-walce-z-koronawirusem/> (dostęp: 31 lipca 2020).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 kwietnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, Dz. U. 2020, poz. 658.

- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie czasowego zawieszenia lub ograniczenia ruchu granicznego na określonych przejściach granicznych, Dz. U. 2020, poz. 435.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii, Dz. U. 2020, poz. 491.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 24 marca 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii, Dz. U. 2020, poz. 522.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 kwietnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, Dz. U. 2020, poz. 697.
- Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, Dz. U. 2020, poz. 374.
- Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi, Dz. U. 2008, nr 234, poz. 1570, tekst jednolity.
- Wskazania Prezydium Konferencji Episkopatu Polski dla biskupów odnośnie do sprawowania czynności liturgicznych w najbliższych tygodniach, 21.03.2020, <https://episkopat.pl/prezydium-episkopatu-przypominamy-o-koniecznosci-udzielenia-kolejnej-dyspensy-2/> (dostęp: 30 lipca 2020).
- Zarządzenie nr 1/2020 Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski z dnia 12 marca 2020 r., <https://episkopat.pl/zarzadzenie-nr-1-2020-rady-stalej-konferencji-episkopatu-polski-z-dnia-12-marca-2020-r/> (dostęp: 30 lipca 2020).

Literatura

- Adamski A., *Międzynarodowa kontrola cyberprzestępczości*, w: *Internet i nowe technologie – ku społeczeństwu przyszłości*, red. T. Zasępa, R. Chmura, Częstochowa 2003, s. 519–538.
- Arasa D., *Church communications through diocesan websites. A model of analysis*, Roma 2008.
- Betori G., *La missione della Chiesa nell'era di Internet*, w: *Internet e l'esperienza religiosa in rete*, red. P. Aroldi, B. Scifo, Milano 2002, s. 4–8.
- Cedzyński S., *Proces przeciwko Facebookowi w Warszawie. Zarzut: cenzura i dyskryminacja*, <https://www.tvp.info/42947613/proces-przeciwko-facebookowi-w-warszawie-zarzut-cenzura-i-dyskryminacja> (dostęp: 29 lipca 2020).
- Chiappetta L., *Il Codice di Diritto Canonico, Commento giuridico-pastorale*, t. 2, Roma 1996.
- Contreras D., *Alcuni aspetti dell'informazione religiosa nei mezzi di comunicazione*, w: *Parola di Dio e missione della Chiesa. Aspetti giuridici*, red. D. Cito, F. Puig, Milano 2009, s. 267–284.
- De Paolis V., *La funzione di insegnamento nel Codice di Diritto Canonico*, „Seminarium” 41 (1989), nr 3–4, s. 446–462.
- Delmanowicz G., *Internet moralnym wyzwaniem dla człowieka III tysiąclecia w świetle wybranych dokumentów Kościoła*, Przemysł 2007.

- Domaszek A., *Głoszenie Słowa Bożego*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 838–847.
- Domaszek A., *Katolicka telewizja internetowa w myśli prawnokanonicznej Kościoła*, „Prawo Kanoniczne” 61 (2018), nr 1, s. 53–75.
- Domaszek A., *Katolickie radio internetowe w myśli teologiczno-prawnej Kościoła*, „Prawo i Kościół” 6 (2014), s. 141–168.
- Domaszek A., *Misje święte*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 1756–1758.
- Domaszek A., *Możliwości zastosowania Internetu w misji Kościoła. Studium kanoniczno-teologiczne*, Kraków 2013.
- Domaszek A., *Rekolekcje*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 2464–2467.
- Domaszek A., *Środki komunikacji społecznej w nauczaniu Kościoła i misji ewangelizacyjnej*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 34 (2013), s. 81–95.
- Draguła A., *Dobre narzędzie i zły nauczyciel*, „Więź” 2 (2001), s. 101–108.
- Draguła A., *Na portalu czy z ambony?*, „Pastores” 42/1 (2009), s. 39–49.
- Drożdż M., *Zasady obecności Kościoła w mediach*, w: *Media i Kościół. Polityka informacyjna Kościoła*, red. M. Przybysz, K. Marcyński, Warszawa 2011, s. 141–157.
- Dyk S., *Rekolekcje*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 16, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, kol. 1371–1375.
- Editoriale. Nuove tecnologie, nuove relazioni*, „La Civiltà Cattolica” 2009, nr 3807, s. 213–219.
- Epidemia*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Epidemia> (dostęp: 10 czerwca 2020).
- Fabris A., *Etica e comunicazione in rete; La morale riflessa sul monitor: Internet ed etica*, red. R. Altobelli, S. Leone, Roma 2008.
- Floridi L., *Zagadnienie moralności informacji. O filozoficznym ugruntowaniu etyki komputerowej*, „Ethos” 69–70 (2005), s. 269–307.
- Ginter G., *Znajdować Boga wszędzie, czyli... o rekolekcjach przez Internet*, „Przewodnik Katolicki” 8 (2010), s. 20–22.
- Grienti V., *Chiesa e Web 2.0. Pericoli e opportunità in rete*, Cantalupa 2009.
- Hołda K., *Rekolekcje dla zakonników i zakonnice*, „Ateneum Kapłańskie” 77 (1985), s. 93–107.
- Internet i Kościół*, red. J. Kloch, Warszawa 2011.
- Kisiel S., *Rekolekcje i misje w aspekcie historycznym*, „Ateneum Kapłańskie” 77 (1985), s. 361–373.
- Kloch J., *Bibliografia Kościół – informatyka – Internet. Wybór bibliografii polskiej z lat 2002–2011*, w: *Internet i Kościół*, red. J. Kloch, Warszawa 2011, s. 281–297.
- Kloch J., *Kościół – Internet. Wybór bibliografii polskiej z lat 1991–2001*, w: *Internet i nowe technologie – ku społeczeństwu przyszłości*, red. T. Zasępa, R. Chmura, Częstochowa 2003, s. 67–83.
- Kloch J., *Kościół w Polsce wobec web 2.0*, Kielce 2013.
- Kościół i Internet. Z ks. dr. Józefem Klochem rozmawia Radek Molenda*, „Idziemy” 38 (2009), s. 4.
- Koronawirus na świecie. Statystyki z 11.06.2020 dla wybranych krajów spoza Europy. Liczba zgonów i potwierdzonych zachorowań, <https://polskatimes.pl/ko->

- ronawirus-na-swiecie-statystyki-z-11062020-dla-wybranych-krajow-spoza-europy-liczba-zgonow-i-potwierdzonych-zachorowan/ar/c14p1-19934811 (dostęp: 12 czerwca 2020).
- Koronawirus w Warszawie i na Mazowszu. Raport 12.06 – ponad 50 nowych zakażeń, <https://www.tvp.info/48496927/koronawirus-w-warszawie-i-na-mazowszu-raport-1206-ponad-50-nowych-zakazen> (dostęp: 12 czerwca 2020).
- Krajczyński J., *Wystąpienia wiernych w mass mediach w sprawach wiary i obyczajów*, w: *Fides, quae de verbo nascitur et nutritur. Nauczycielskie zadanie Kościoła wobec 1050. rocznicy Chrztu Polski*, red. J. Krajczyński, A. Domaszk, Płock 2016, s. 110–130.
- Kudasiewicz J., *Rekolekcje kapłańskie*, „Ateneum Kapłańskie” 77 (1985), s. 71–92.
- Kunczik M., Zipfel A., *Wprowadzenie do nauki o dziennikarstwie i komunikowaniu*, Warszawa 2000.
- Lech S., *Liturgia rekolekcji i misji*, „Ateneum Kapłańskie” 77 (1985), s. 26–52.
- Lekka-Kowalik A., Lizut R., *Aksjologiczny fundament społeczeństwa informacyjnego*, „Ethos” 69–70 (2005), s. 255–268.
- Lewek A., *Podstawy edukacji medialnej i dziennikarskiej*, Warszawa 2003.
- Marcyński K., *Kościół na informacyjnej autostradzie*, w: *Media i Kościół. Polityka informacyjna Kościoła*, red. M. Przybysz, K. Marcyński, Warszawa 2011, s. 19–35.
- Mazza F., *Le nuove tecnologie a servizio dell'evangelizzazione*, w: *Era mediatica e nova evangelizzazione*, red. T. Stenico, Libreria Editrice Vaticana 2001, s. 267–286.
- Media katolickie: szanse i zagrożenia*, red. K. Bieliński, Toruń 2010.
- Media w wychowaniu chrześcijańskim*, red. D. Bis, A. Rynio, Lublin 2010.
- Montan A., *La funzione di insegnare della Chiesa*, w: *La normativa del nuovo Codice*, red. E. Cappellini, Brescia 1983, s. 135–164.
- Mordarski S., *Media w działaniu. Funkcjonowanie środków społecznego przekazu w świetle nauczania Kościoła*, Sandomierz–Kraków 2007.
- Niwiński A., *Środki informatyczne w katechetycznej działalności Kościoła*, Kraków 2004.
- Oszajca W., *Rekolekcje dla dzieci i młodzieży*, „Ateneum Kapłańskie” 77 (1985), s. 53–62.
- Pandemia COVID-19 w Polsce*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Pandemia_COVID-19_w_Polsce#cite_ref-r2MZ_11-0 (dostęp: 12 czerwca 2020).
- Pandemia COVID-19*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Pandemia_COVID-19 (dostęp: 12 czerwca 2020).
- Pandemia*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Pandemia> (dostęp: 10 czerwca 2020).
- Prawda w mediach. Między ideałem a iluzją?*, red. M. Drożdż, Tarnów 2010.
- Przeczyszewski M., *Katolicka Agencja Informacyjna*, w: *Media i Kościół. Polityka informacyjna Kościoła*, red. M. Przybysz, K. Marcyński, Warszawa 2011, s. 52–53.
- Przesłanie chrześcijańskie a mass media. Aspekty prawno-kanoniczne. Materiały spotkania wykładawców prawa kanonicznego*, red. A. Kaczor, Lublin 2000.
- Przybyłowski J.K., *Kościół w świecie wirtualnym. Artykuł dyskusyjny*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 39 (2018), nr 1, s. 33–44.

- Przyczyna W., *Materiały pomocnicze do homilii i kazań. Definicja, rodzaje, znaczenie*, w: *Ściągać czy nie ściągać? O pomocach do homilii i kazań*, red. M.K. Kubiak, W. Przyczyna, Poznań 2008, s. 23–33.
- Rekolekcje – transmisje*, <https://episkopat.pl/rekolekcje-transmisje/> (dostęp: 12 sierpnia 2020).
- Robak M., *Czy Kościół lubi Internet? Sieć komputerowa w świetle wypowiedzi Kościoła katolickiego*, w: *Internet i nowe technologie – ku społeczeństwu przyszłości*, red. T. Zasępa, R. Chmura, Częstochowa 2003, s. 59–60.
- Robak M., *Mikropolityka informacyjna Kościoła w sieci*, w: *Media i Kościół. Polityka informacyjna Kościoła*, red. M. Przybysz, K. Marcyński, Warszawa 2011, s. 54–67.
- Robak M., *Teologia cyberświata*, w: *Internet fenomen społeczeństwa informacyjnego*, red. T. Zasępa, Częstochowa 2001, s. 45–53.
- Robak M., *Zarzućcie sieć. Chrześcijaństwo wobec wyzwań Internetu*, Warszawa 2001.
- Santos J.L., *Predicazione*, w: *Nuovo dizionario di diritto canonico*, red. C. Corral Salvador, V. Paolis, G. Ghirlanda, Torino 1993, s. 814–817.
- Siwek G., *Misje ludowe w teorii i praktyce Kościoła*, Kraków 1999.
- Siwek G., *Rekolekcje parafialne ogólne*, „Ateneum Kapłańskie” 77 (1985), s. 15–25.
- Siwek G., *Teksty cudze w procesie tworzenia jednostki przepowiadania*, w: *Ściągać czy nie ściągać? O pomocach do homilii i kazań*, red. M.K. Kubiak, W. Przyczyna, Poznań 2008, s. 38–45.
- Sławiński H., *Obcojęzyczne pomoce do homilii i kazań w Internecie*, w: *Ściągać czy nie ściągać? O pomocach do homilii i kazań*, red. M.K. Kubiak, W. Przyczyna, Poznań 2008, s. 81–100.
- Sławiński H., *Przygotowanie homilii i kazania za pomocą Internetu*, „Ateneum Kapłańskie” 2007, nr 590, s. 125–132.
- Śmigiel W., *Internet jako narzędzie działalności pastoralnej Kościoła*, „Studia Pelplińskie” 33 (2002), s. 579–587.
- Wenz W., *Duszpasterskie posługiwanie w dobie pandemii*, w: W. Wenz, M. Kołodziej, *Znaczenie parafii w życiu Kościoła partykularnego*, Wrocław 2020, s. 173–179.
- Wolność w mediach. Między poprawnością a odpowiedzialnością*, red. M. Drożdż, Tarnów 2010.
- Zasępa T., *Komunikacja cybernetyczna wyzwaniem dla Kościoła*, w: *Internet i nowe technologie – ku społeczeństwu przyszłości*, red. T. Zasępa, R. Chmura, Częstochowa 2003, s. 51–54.
- Zasępa T., *Media, człowiek, społeczeństwo. Doświadczenia europejsko-amerykańskie*, Częstochowa 2000.
- Zdunkiewicz-Jedynak D., *Od Góry Oliwnej i Wieczernika do ćwiczeń duchowych on line. Rekolekcje internetowe*, w: *Język religijny dawniej i dziś*, t. 2, red. S. Miłkołajczak, T. Węclawski, Poznań 2005, s. 302–311.
- Zdunkiewicz-Jedynak D., *Surfując po Internecie w poszukiwaniu Boga. Gatunki komunikacji religijnej na polskich katolickich stronach internetowych*, Tarnów 2006.

Streszczenie

Nauczanie i ewangelizacja podejmowana przez Kościół katolicki w Polsce w okresie pandemii koronawirusa (2020)

Wydarzenia roku 2020, tj. pandemia koronawirusa, dotknęły również Polskę. Sytuacja pandemiczna pociągnęła za sobą wiele konsekwencji społecznych. Kościół katolicki podjął szereg działań i inicjatyw, aby odpowiedzieć na nowe wyzwania. Dotyczyło to m.in. głoszenia Ewangelii. W opracowaniu nakreślono sytuację pandemii koronawirusa w Polsce. W kolejnych jego częściach omówiono stosunek Kościoła do mediów elektronicznych oraz wybrane formy nauczania i ewangelizacji: głoszenie słowa Bożego i rekolekcji z wykorzystaniem komunikacji internetowej, w ich prawno-kanonicznym ujęciu. Równoległe przedstawiono i omówiono wybrane decyzje prawne i formy nauczania wskazywane przez biskupów Kościoła katolickiego w Polsce w odpowiedzi na zaistniałą sytuację. Pomocne w głoszeniu słowa Bożego i nauczaniu rekolekcyjnym okazały się nowe media internetowe. W sytuacji pandemii, nie mogąc ewangelizować na sposób tradycyjny, w świątyniach, Kościół czynił to, wykorzystując nowe media i ich możliwości. Były to m.in. transmisje liturgii kościelnej przez radio, telewizję, Internet czy korzystanie z przekazu za pośrednictwem różnych portali internetowych i mediów społecznościowych.

Summary

Preaching and evangelization undertaken by the Catholic Church in Poland at the time of the coronavirus pandemic (2020)

The events of 2020 also affected Poland, i.e., the coronavirus pandemic. The pandemic situation brought about many social consequences. The Catholic Church has also undertaken several activities and initiatives to respond to new challenges. This concerned, inter alia, proclaiming the gospel of salvation. The study outlines the situation of the coronavirus pandemic in Poland. The following sections discuss the relationship of the Church to electronic media and the most necessary forms of teaching and evangelization: preaching the word of God and preaching retreats using electronic communication, in their legal-canonical approach. Simultaneously, selected legal decisions and forms of teaching undertaken by bishops of the Catholic Church in Poland in response to the existing situation were presented and discussed. New online media proved helpful in preaching the word of God and in retreat teaching. In a pandemic situation, unable to evangelize traditionally in the temples, the Church did so using new media and their opportunities. These included transmitting the church liturgy via radio, television, the Internet, or taking advantage of the message brought via various internet portals and in social networks.